

การสร้างสรรค์อัตลักษณ์เครื่องแต่งกายจากพุทธปรัชญาแห่งวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม Fashion Identity Design based on Buddhist philosophy of Wat Phra Chetuphon Wimonmangkalam Ratchaworamahawihna

เตือนตา พรมุตตาวรงค์

Tuenta Pornmuttawarong

สาขาวิชาการออกแบบเครื่องแต่งกาย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Fashion Design, Faculty of Arts, Suan Sunandha Rajabhat University

E-mail: tuenta.po@ssru.ac.th

(Received : Jul 29,2021 Revised : Nov 11,2022 Accepted : Dec 1,2022)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์งานวิจัยเพื่อได้กระบวนการและงานสร้างสรรค์อัตลักษณ์เครื่องแต่งกายจากพุทธปรัชญาแห่งวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหารหรือวัดโพธิ์ จากพุทธปรัชญาที่แฝงในงานพุทธศิลป์รูปลักษณะ “ย่อมุมไม้สิบสอง” ที่ปรากฏพบเป็นรูปแบบแผ่นผังการสร้างวัดและสถาปัตยกรรมสำคัญๆคือพระเจดีย์โดยล้อมรอบภายในวัด ตามคติธรรมก่อนที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณได้ตรัสรู้ริยสัจ 4 และพิจารณาแต่ละข้อวนจบ 3 ครั้ง รวมวนจบทั้งสิ้น 12 รอบ นำมาวิเคราะห์ถอดความเป็นองค์ประกอบทางการออกแบบและรายละเอียดการตกแต่ง เพื่อสื่อสารสังขธรรมความจริงของชีวิต และการจัดวางองค์ประกอบอย่างเป็นธรรมชาติอิสระแต่ให้ความรู้สึกสมดุล นำมาสู่ต้นแบบผลงานสร้างสรรค์อัตลักษณ์เครื่องแต่งกายแรงบันดาลใจจากพุทธปรัชญาแห่งวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหารหรือวัดโพธิ์ร่วมสมัย

คำสำคัญ : พุทธปรัชญา, วัดโพธิ์, การสร้างสรรค์, เครื่องแต่งกาย

ABSTRACT

This research is an qualitative research aiming to perceive process and creation of fashion identity from Buddhist Philosophy of Wat Phrachetuphon Wimonmangkhalaram Ratcharowamahawihan or Wat Pho hidden in the architecture of stupa with square base and indented corners under Dharma principles before enlightenment of Lord Buddha on the Four Noble Truths that had been considered for 3 times to 12 times. This Dharma Principle was interpreted as the major element of design and decorative details created by imitating nature for conveying the truth of human bodies. Techniques on reproduction and composition of independent design were used with balance to gain contemporary fashion identity from Buddhist Philosophy of Wat Phrachetuphon Wimonmangkhalaram Ratcharowamahawihan or Wat Pho.

Keywords: Buddhist philosophy, Wat Pho, Design, Fashion

หลักการและเหตุผล

เครื่องแต่งกายมีบทบาท สะท้อนฐานะทางสังคม การเมือง ขนบประเพณีวัฒนธรรมชาติพันธุ์ และศาสนา เป็นต้น โดยบทบาทหน้าที่สำคัญของเครื่องแต่งกายต่อศาสนาจะแสดงเอกลักษณ์ในเชิงสัญลักษณ์ของกลุ่มคน ที่นับถือศาสนานั้นๆของผู้สวมใส่ให้เป็นที่ยอมรับ พุทธปรัชญา หมายถึงหลักธรรมในศาสนาพุทธอันเป็นหลักแห่งความรู้และความจริง ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมชาติเปรียบเสมือนหัวใจของพระศาสนา ที่ผสมเข้ากับวิถีชีวิตจนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและศิลปกรรมเชิงช่างอันประณีตแสดงถึงศรัทธาความเชื่อบริสุทธิ์ในรูปแบบงานทัศนศิลป์ทั้งทางด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ซึ่งเรียกว่า “งานพุทธศิลป์” ถูกถ่ายทอดสืบต่อกันมา ดังนั้นศาสนาและปรัชญาจึงเปรียบเป็นต้นเอนเอทางอัตลักษณ์ที่แสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างชนชาติที่ยากจะมองข้ามและปฏิเสธ แต่ถึงอย่างไรในปัจจุบันค่านิยมการลอกเลียนแบบ ทำให้เกิดการกลืนทางวัฒนธรรม (Homogenization) กลายเป็นอัตลักษณ์รวมเดียวทำให้หลงลืมรากเหง้าที่หล่อเลี้ยงจิตวิญญาณและจิตสำนึกเป็นกรอบศีลธรรมอันดีที่อยู่ภายใต้งานพุทธศิลป์วัดไทย

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามวัดโพธิ์ นับเป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญทั้งในแง่ของศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจ วัฒนธรรมและเศรษฐกิจดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศจำนวนหลายล้านต่อปี วัดโพธิ์เป็นวัดเก่าแก่ที่มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เป็นแหล่งสรรพวิชาความรู้หลากหลายสาขาวิชาซึ่งนับว่าเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย อีกทั้งเป็นวัดประจำรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และได้รับการขึ้นทะเบียนจากองค์การยูเนสโกให้เป็นโบราณสถานที่มีความน่าสนใจทั้งในแง่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านงานพุทธศิลป์รูปสัญลักษณ์สถาปัตยกรรมที่แฝงหลักธรรมภายในวัด เช่น ชุมประตูปรางค์มุนี นัยยะว่า มงกุฎคือสิ่งที่มีคุณค่าสูงยิ่งเมื่อเกิดเป็นคนควรมีความรู้ความเห็นประกอบสัมมาทิฐิ คิดดี ใฝ่ดี เป็นกุศลเพราะการคิดอยู่ในส่วนของศีรษะนั่นเอง ถิ่นถันคือยารักษาประตูปรางค์มุนี นัยยะเปรียบประตูปรางค์ ทวาร คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของคน ถ้าไม่มียามเฝ้า คือ สติ คอยระลึกรู้ สังเกต จอร์ คือ โลก โกรธ หลง ก็จะเข้ามาได้ง่าย โบสถ์แปลว่า การเข้าไปอยู่ นัยยะการรับ รักษาและปฏิบัติในศีลเพื่อยกตัวขึ้นสู่ความเป็นบุคคลอันประเสริฐ

จากการศึกษาพบว่า งานพุทธศิลป์วัดโพธิ์ที่สำคัญและพบมาก ปรากฏในรูปแบบแผนผังของวัด และสถาปัตยกรรม คือพระเจดีย์ที่มีจำนวนมากตั้งอยู่ล้อมรอบวัด เป็นงานศิลปะที่เรียกว่า “ย่อมุมไม้สิบสอง” จากแนวคิดพุทธปรัชญาแฝงเมื่อครั้งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะบรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณได้ตรัสรู้ร้อยสี่ 4 และพิจารณาแต่ละข้อจนจบ 3 ครั้ง รวมจนจบทั้งสิ้น 12 รอบ และหลักอริยสัจ 4 ถือเป็นหัวใจในการถือปฏิบัติปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนสืบทอดต่อมา การเล็งเห็นความสำคัญดังกล่าวจึงเป็นแรงบันดาลใจในการนำมาสู่งานออกแบบสร้างสรรค์อัตลักษณ์เครื่องแต่งกายจากพุทธปรัชญาแห่งวัดโพธิ์ เพื่อส่งเสริมต่อยอดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงนำมาเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อได้กระบวนการสร้างสรรค์อัตลักษณ์เครื่องแต่งกายจากพุทธปรัชญาแห่งวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร
2. เพื่อได้ต้นแบบการสร้างสรรค์อัตลักษณ์เครื่องแต่งกายจากพุทธปรัชญาแห่งวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาภาคเอกสาร การศึกษาภาคสนาม และการศึกษาโดยรับฟังความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญแล้วนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ในลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณลักษณะของหลักปรัชญาที่แฝงในวัดโพธิ์ ที่ต้องใช้หลักตรรกศาสตร์ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล จากนั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิจัยในลักษณะการวิจัยเชิงพรรณนาพร้อมภาพประกอบ

กรอบแนวความคิดโครงการวิจัย

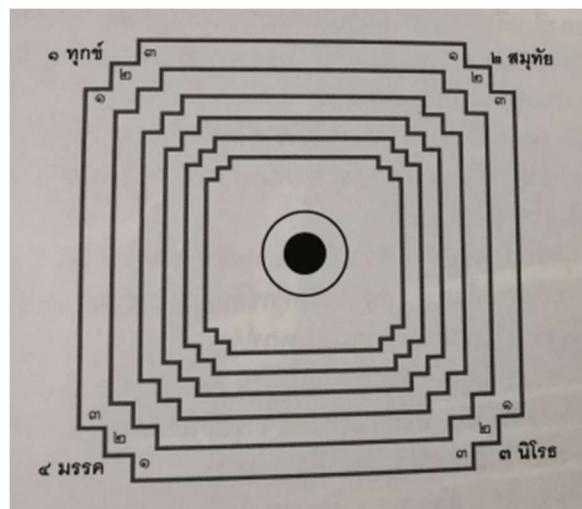
ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิดโครงการวิจัย

ทีมา เตือนตา พรมุตตาวรงค์

ผลการดำเนินงาน

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์งานวิจัยข้อที่ 1 พบว่า

1.1 งานสถาปัตยกรรมภายในวัดโพธิ์ มีลักษณะโดดเด่นทางด้านโครงสร้างที่ปรากฏให้พบตลอดรอบบริเวณวัด คือ พระเจดีย์ ที่ตั้งรายล้อมรอบพระอุโบสถ ที่มีหลักการสร้างในตามแบบย่อมุมไม้สิบสอง ที่สร้างขึ้นตามคติธรรม โดย”เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง” เป็นเจดีย์ที่มีฐานเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตรงมุมของสี่เหลี่ยมจัตุรัscopyมุมออกไปอีก 3 มุม การแยกมุมใหม่ให้เป็นมุมย่อ 3 มุม ของสี่เหลี่ยมจัตุรัส เมื่อรวมกัน 4 ด้าน จะมี 12 มุม ประกอบเป็นเจดีย์เรียกชื่อดังกล่าว จากพุทธปรัชญาแนวคิดดังกล่าวสามารถให้คำอธิบายได้ว่า เป็นสิ่งที่สะท้อนหลักธรรมอันสำคัญที่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ที่เรียกว่า ความจริงอันประเสริฐ 4 หรือ อริยสัจ 4

ภาพที่ 2 โครงสร้างฐานเจดีย์มุมมัยย่อไม้สิบสอง

ทีมา เตือนตา พรมุตตาวรงค์

ทั้งนี้มุมมองพุทธปรัชญา มองในแง่ว่า เมื่อใดที่บุคคลเห็นเจตีย์ดังกล่าว ก็อาจพิจารณาได้ในอาการ 12 ที่เกิดขึ้นจากการวนรอบ 3 ในอริยสัจ 4 จึงกล่าวได้ว่าเป็นการจำลองนัยเป็นเจตีย์ว่า ย่อมุมไม้สิบสอง การสร้างเจตีย์ใช้ไม้สร้างเป็นแบบก่ออิฐถือปูน ไม่ต้องทำเป็น การย่อมุมหรือยกมุมทั้ง 4 ด้าน ด้านละ 3 มุม เรียกว่าย่อมุม 12 จึงเป็นที่รู้จักและปรากฏให้เห็นสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

1.2 กระบวนการสร้างสรรค์อัตลักษณ์เครื่องแต่งกายจากพุทธปรัชญา อริยสัจ 4 ที่แฝงอยู่ในงานออกแบบ สถาปัตยกรรม “ย่อมุมไม้สิบสอง” ภายในวัดโพธิ์ จากอริยสัจ 4 หรือความจริงอันประเสริฐ 4 ได้แก่ การเห็นทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค กล่าวได้ว่าเป็นการมองเห็นความจริงอันเป็นสภาวะธรรมความเป็นจริงในสรรพสิ่งทั้งหลาย คือการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และสลายไป โดยหลัก เบื้องต้นของการใคร่ครวญพิจารณาความจริงของร่างกายของมนุษย์เป็นสำคัญ จนยอมรับสภาพผลของธรรมชาติของการเกิด แก่ เจ็บป่วย ตาย การเห็นว่าร่างกายนี้สปรกไม่สะอาดเป็นต้น ซึ่งเป็นองค์เอกของความเป็นจริงตามหลักคำสอนขอพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อปล่อยวาง จนหลุดพ้นสู่แดนเกษม คือนิพพาน ที่สามารถนำมาถอดความผ่านองค์ประกอบทางการออกแบบเครื่องแต่งกาย ได้แก่ เส้น สี โครงร่างเงา พื้นผิว ดังนี้

เส้น เส้นที่สะท้อนแนวคิดอัตลักษณ์พุทธปรัชญาดังกล่าว ได้แก่

1. เส้นนอน เป็นเส้นที่ให้ความรู้สึก สงบนิ่ง
2. เส้นตั้งหรือเส้นตรง เป็นเส้นที่ให้ความรู้สึก มุ่งมั่น มั่นคง แข็งแรง ความสง่า ความมีระเบียบวินัย
3. เส้นโค้ง เป็นเส้นที่ให้ความรู้สึก นอบน้อม ถ่อมตน ร่าเริง

สี เป็นการผสมสีเพื่อให้ได้ตามลักษณะของสีในธรรมชาติ

โครงร่างเงา เป็นโครงร่างเงาที่มีรูปแบบของเส้นโค้งเว้าตามรูปร่าง และรูปทรงตรง ไม่รัดรูป แต่เป็นแบบพอดีตัว กำลัง

สวมใส่สบายเป็นกลางๆ

พื้นผิว ผิวสัมผัสของผ้าและวัสดุจะมีลักษณะเป็นการผสมผสานพื้นผิวทั้งเรียบ ขรุขระ ไม่หนา ไม่เรียบ ไม่อ่อน ไม่แข็งเกินไป เป็นกลางๆ เช่น ผ้า ได้แก่ ผ้าฝ้าย ผ้าลูกฟูก เป็นต้น เพื่อถ่ายทอดลักษณะธรรมชาติตามพุทธปรัชญา

จากผลการวิเคราะห์องค์ประกอบทางการออกแบบเครื่องแต่งกายเบื้องต้น เป็นการถ่ายทอดแนวคิดอริยสัจ คือความจริงอัน ประเสริฐ การเห็นสภาพธรรมชาติที่แท้จริง อันเป็นหลักนามธรรมมุ่งสู่การแสดงออกทางรูปธรรมที่จับต้องได้ โดยงานสร้างสรรค์เครื่องแต่ง กายเชิงอัตลักษณ์

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์งานวิจัยข้อที่ 2

2.1 พบว่า จากพุทธปรัชญา อริยสัจ 4 หรือความจริงอันประเสริฐ 4 คือการเห็นสภาวะธรรมชาติตามความเป็นจริง กล่าวว่ามีสภาพร่างกายของมนุษย์เป็นต้น ที่จะถ่ายทอดผ่านองค์ประกอบทางการออกแบบเครื่องแต่งกาย ได้แก่ เส้น สี โครงร่างเงา พื้นผิว ในลักษณะการลอกเลียนแบบธรรมชาติ สะท้อนความจริงของร่างกายมนุษย์ มีอาการหรือวิยะ 32 เป็นเบื้องต้น และสื่อสารแนวคิด “ย่อมุมไม้สิบสอง” โดยเทคนิคการทำซ้ำ(Repeat) และการจัดวางอย่างอิสระที่ให้ความรู้สึกสมดุล สงบ เป็นสุข ที่จะนำไปออกแบบสร้างสรรค์ ผลงานต้นแบบ ต่อไป

การออกแบบผลงานต้นแบบ

ภาพที่ 3 ภาพร่างผลงานต้นแบบจำนวน 2 ชุด

ทีมา เตือนตา พรมุตตาวรงค์

ผลงานการสร้างสรรค์ต้นแบบอัตลักษณ์เครื่องแต่งกายจากพุทธปรัชญาแห่งวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร หรือ วัดโพธิ์ จากแนวคิดสถาปัตยกรรม ย่อมุมไม้สิบสอง ที่สะท้อนพุทธปรัชญา อริยสัจ 4 คือความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ แต่ละข้อวน 3 รอบ รวมเป็น 12 รอบ โดยหลักสะท้อนสภาวะธรรม ธรรมชาติความเชื่อมโยงของร่างกายมนุษย์ การใช้วิธีการตกแต่งแบบทำซ้ำจัดวางอย่างอิสระแต่ให้ความรู้สึกสมดุล เรียบง่าย สงบ สง่างามในรูปลักษณะเครื่องแต่งกายร่วมสมัย

อภิปรายและสรุปผลงานวิจัย

จากการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยการสร้างสรรค์อัตลักษณ์เครื่องแต่งกายจากพุทธปรัชญาแห่งวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อได้กระบวนการและผลงานการสร้างสรรค์อัตลักษณ์เครื่องแต่งกาย แรงบันดาลใจพุทธปรัชญาแห่งวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหารหรือวัดโพธิ์ จากพุทธปรัชญาที่สำคัญและแฝงภายใต้งานพุทธศิลป์ เรียกว่า “ย่อมุมไม้สิบสอง” พบในรูปลักษณะแผนผังการสร้างวัด และงานสถาปัตยกรรม คือ พระเจดีย์ที่มีจำนวนมากล้อมรอบภายในวัด ตามคติธรรมก่อนที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะบรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณได้ตรัสรู้ริยสัจ 4 และพิจารณาแต่ละข้อวนจบ 3 ครั้ง รวมวนจบทั้งสิ้น 12 รอบ นำมาวิเคราะห์ถอดความตามหลักองค์ประกอบทางการออกแบบ ได้แก่ เส้นสายที่ให้ความรู้สึก สงบนิ่ง มั่นคง สง่างาม ถ่อมตน ได้แก่ เส้นนอน เส้นตั้งหรือเส้นตรง และเส้นโค้ง สีสรรธรรมชาติ โครงสร้างเสื้อผ้าแบบพอดีตัว ลักษณะพื้นผิวตกแต่งแบบผสมผสานทั้งเรียบและขรุขระ การเลือกใช้เนื้อผ้าจากใยธรรมชาติ ผ้าฝ้าย ผ้าลินิน นำมาย้อมสีธรรมชาติ เย็บ ตัดต่อซ้อนผ้า ให้เกิดมิติในงาน สะท้อนสภาวะความเป็นจริงของชีวิต ความเชื่อมโยงสลายของร่างกายคน ผสมผสานแนวคิด “ย่อมุมไม้สิบสอง” ด้วยการจัดวางองค์ประกอบเป็นธรรมชาติ อิสระแต่ให้ความรู้สึกสมดุล สู่การออกแบบผลงานต้นแบบอัตลักษณ์เครื่องแต่งกายพุทธปรัชญาแห่งวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหารหรือวัดโพธิ์ ร่วมสมัย

ข้อเสนอแนะ

จากแนวทางการสร้างสรรค์งานต้นแบบอัตลักษณ์เครื่องแต่งกายจากพุทธปรัชญาแห่งวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหารหรือวัดโพธิ์ จะเห็นได้ว่าการออกแบบงานต้นแบบที่ได้ออกแบบไว้นั้น สามารถนำมาพัฒนาสร้างสรรค์ได้อย่างหลากหลายซึ่งขึ้นอยู่กับนักออกแบบแต่ละท่าน เพื่อช่วยต่อยอดทางเศรษฐกิจในอุตสาหกรรมสิ่งทอของไทย ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- พระเจษฎาพร อุ๋นเรือน. (2557). การใช้วิจัยสั่งใช้ในการจัดการชีวิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนชาลสุวรรณอนุสรณ์ อำเภอเมืองเชียงใหม่. (ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาการส่งเสริมสุขภาพ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพพระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต).
- พระอาจารย์มนตรี สุปุตติโก(บุตรดี). (2551). ปรัชญาแห่งวัดโพธิ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย.
- อัจฉรา สโรบล. (2564). *Clothing Design and Selections*. เอกสารประกอบการสอน. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะมนุษยศาสตร์, ภาควิชามนุษยสัมพันธ์.
- David Y.F. Ho. (1995). Selfhood and Identity in Confucianism, Taoism, Buddhism, and Hinduism with the West. *Journal for the theory of social behavior* 1995(June): 115-139